

BARINMA HAKKI VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ TARTIŞMALARI IŞIĞINDA KENTSEL DÖNÜŞÜM: ANKARA-AKTAŞ MAHALLESİ ÖRNEĞİ¹

Burcu Hatiboğlu Eren
Hacettepe Üniversitesi

Özet: Çalışmanın amacı, Türkiye kentleşmesi çerçevesinde temele alınan yoksullukla mücadele amacına, 2000’li yıllarda giderek önem kazanan barınma hakkı ve toplumsal cinsiyet eşitliği tartışmaları çerçevesinde bakmaktır. Bu çerçevede, çalışma, Ocak 2012-Mart 2013 tarihleri arasında Ankara/Aktaş Mahallesi’ndeki kentsel dönüşüm sürecinin yoksul kadınların gündelik yaşamına etkisini anlamak amacıyla gerçekleştirilen feminist etnografiye dayalı bir alan araştırmasına dayanmaktadır. Çalışma kapsamında TOKİ evlerine geçen 14, yıkıntı ve harabe haldeki evinin yıkımını bekleyen 17 ve borcunu ödeyemediği için TOKİ’den atılan 1 kadınla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerin analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları, Türkiye’nin birçok kentinde -özellikle neoliberalizmin hızla güç kazandığı 2000’li yıllarla- gündeme gelen kentsel dönüşüm projeleri kapsamında geliştirilen sosyal hizmetlerin, cinsiyetçi ve sınıfsal varsayımlara dayandığını göstermektedir. Bu çerçevede barınma hakkı, yoksullara konut satın alma fırsatı yaratmaya indirgenmekte ve bu süreçte kadınlar için muhafazakâr bir kimlik öngörülmektedir.

Anahtar sözcükler: Barınma hakkı, toplumsal cinsiyet eşitliği, yoksullukla mücadele, kentsel dönüşüm projeleri

Abstract: The aim of this study is to look at the aim of fighting against poverty via urbanisation in Turkey within the discussions about housing right and gender equality which have become important in the 2000’s. Within this context, this study is based upon the feminist ethnographic survey which is helded between January 2012-March 2013 and aimed to understand the impact of urban renewal project in Ankara/Aktaş district on the daily life of the poor women. The study is based on the analyses of in-depth interviews which are conducted with 14 women living in cluster housing TOKİ, with 17 women waiting for the demolition

1 Bu çalışma, yazarın “Yoksul Kadınlar için ‘Sıcak Yuva/Özgür Kent’ Hayaliyle ‘İmkânsız Medeniyet’ TOKİ; Feminist Sosyal Çalışma ve Kent İçi Yoksul Alanların Dönüşümü: Ankara, Aktaş Mahallesi Örneği” adlı Hacettepe Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Birimi tarafından desteklenen doktora tezinden üretilmiştir.

of their ruined houses, and with one woman who was expelled from cluster housing due to her inability of paying her debts. Analyses have demonstrated that social services developed within the neoliberal projects of urban renewal in many cities of Turkey after 2000's have based on sexist and classist assumptions. So, housing right is underestimated to give an opportunity of buying house for the poor and a conservative identity is prescribed for women in this process.

Keywords: Housing right, gender equality, fighting against poverty, urban renewal projects

GİRİŞ

Kentleşme süreciyle ortaya çıkan yoksulluk sorunu, sosyal refahın inşası sürecinde önemli mücadele alanlarından biri olarak, sosyal çalışmanın temel konularından birisi olagelmiştir. Bu açıdan sosyal çalışma, yoksullukla mücadele amacı ve sosyal refah anlayışı içerisinde dezavantajlı/ezilen birey ve grupların sosyal haklarının gelişimi için çabalar. Bu çaba ise, tarih boyunca kentleşme sürecinin ve ortaya çıkardığı sorunların nasıl ele alınması gerektiğini belirleyen hâkim ideolojiler/politikalar üzerinden farklı boyutlarda ele alınmıştır.

348 | Örneğin bir dönem yapısal eşitsizliklerle bağlantısı kurularak eşitsizliklerin giderilmesi üzerinden ele alınan yoksullukla mücadele, kentleşme çalışmaları üzerinden yoksulların barınma, istihdam, sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik gibi sosyal haklardan eşit biçimde yararlanması gerekliliği üzerinden ele alınmıştır. Bu dönemde sosyal çalışma alanında yapılan bilimsel ve eğitsel çalışmalar da, kentleşme ve ortaya çıkardığı yoksulluk sorununu, bu çerçevede, sosyal haklar, eşitlik ve adalet tartışmaları üzerinden yürütmüştür (Karataş; Cılgı vd., 2002: 28). Ancak bugün gerek kentleşme gerekse yoksullukla mücadele çoğu zaman yoksulların tembel, kendi yoksulluklarından sorumlu bireyler olarak görüldüğü ve sosyal yardımlara bağımlı olmaları nedeniyle devlete yük olduğu düşüncesiyle yürütülmektedir. Dolayısıyla bu anlayış, Kaboğlu (2002: 262) tarafından toplumdaki her bireyin insan onuruna yakışır bir yaşam sürdürebilmesi için kimi güçsüz grupların devletçe desteklenmesi ve korunması gerekliliği üzerinden tanımlanan sosyal hakların da altını oymaktadır. Bu çerçevede kent içindeki yoksul mahallelere yönelik bir müdahale olarak ele alınabilecek olan kentsel dönüşüm projeleri de, bir zamanlar barınma sorunlarını enformel yollarla çözümlenmiş ve sonraki dönemlerde çıkarılan barınma politikalarıyla içerilmiş olan yoksullar için yeni barınma hakkı ihlallerini tetiklemiştir (Uzunçarşılıoğlu-Baysal, 2010: 20). Uzunçarşılıoğlu-Baysal'ın (2010) İstanbul-ayazma örneğinde konut hakkı ihlallerini incelediği araştırma sonuçlarına göre, bu ihlal barınma ve konut hakkıyla bağlantılı tüm siyasi, medeni, ekonomik, sosyal ve kültürel hakları da kapsayan bir "mağduriyetler silsilesi" yaratmıştır.

Özellikle 1970'lerle birlikte temellendirilen ve 2000'li yıllarda giderek önem kazanan neoliberal kentleşme, yoksulluğun sanki fiziksel müdahalelerle gideri-

lebileceği algısı üzerinden kent içerisinde ve çeperinde kalmış yoksul alanların dönüşümüne odaklanmıştır. Bu süreç ise, istenen sınıfları kentte ve merkezde tutmanın ve istenmeyen sınıfları kentin çeperlerine, dışına itmenin bir aracı olmuştur. Harvey'e (2007) göre neoliberal kentleşme, özelleştirmeyi ve kâr odaklılığı önceleyen, özünde kentsel sorunları ve yoksulluğu kârlılığı arttırmak ve sosyal riski yönetmek için enformel ağların gelişimi çerçevesinde değerlendirilen, bu çerçevede mekânsal dönüşüme odaklanan kentsel dönüşüm projeleriyle yürütülen bir süreçtir. Bu açıdan neoliberal dönemde kentleşme ve yoksullukla ilişkili olan barınma hakkının, daha önceki dönemlerde hiç olmadığı kadar sınıf temelli mücadelenin merkezinde yer almaya başladığı söylenebilir.

Bu süreçte sunulan sosyal yardım ve hizmetler ise, yapısal eşişsizliği gidermeyi amaçlayan ve sosyal hakları temele alan tartışmalardan koparılarak, dezavantajlılığa dayalı yoksulluk kriterleri çerçevesinde muhafazakâr, klientalist ve kar odaklı politikalar üzerinden yürütülmeye başlanmıştır. Dolayısıyla bu dönemde kentleşme sürecinde amaçlanan yoksullukla mücadele dezavantajlı/ezilen grupları tanımlamaya ve bu tanımlamalar üzerinden sosyal yardım ve hizmetlerin sunulmasına odaklanmış, bu durum sosyal refah anlayışında paradigma değişikliğine neden olmuştur. Bu yeni paradigmanın kuruluşunda merkezi bir konuma yerleştirilen dezavantajlı grupların başında ise kentsel alandaki yoksul kadınlar gelmiştir (Razavi ve Hassim, 2006). Özellikle 2000'li yıllar sonrasında tüm dünya kentlerinde yoksul kadınların içerisinde yer aldığı toplumsal cinsiyet eşişsizlikleri barınma hakkı tartışmalarının gündemini oluşturmuştur. Örneğin Chant'e (2007) göre HABITAT'ın tüm dünyada ve özellikle küresel güney olarak tanımlanan ülkelerde başlattığı, kalkınmacı bir anlayışla başlattığı "Cities Without Slum" kampanyasının temelleri, kadın haklarıyla yakından bağlantılı olan milenyum gelişim amaçlarıyla ilişkilendirilmiştir. Nitekim Küresel Güney olarak kabul edilen ülkelerde gerçekleştirilen alan araştırmaları, neoliberal politikaların ekonomik, mekânsal, sosyal, kültürel, duygusal ve bilişsel alanlarda sınıfa ve toplumsal cinsiyete dayalı ikilikler üzerinden yürütüldüğünü göstermiştir (rn. Philips, 2001 ve Razavi, 2009). Bu süreçte bir yandan barınma hakkının yoksullara konut satın alma fırsatı yaratmaya indirgendiği (Vale ve Freemark, 2012; Gruffydd Jones, 2012; Taher ve Arefen, 2014) diğer yandan bu sürecin liberal toplumsal cinsiyet eşişliği politikalarıyla biçimlendiği (Kemp, 2001; Fenster, 2005; Drolet, 2010; Kern, 2010; Rabenhorsst ve Bean, 2011) tartışılmaktadır.

Bu çalışmalardan yola çıkarak feministler, neoliberal kentleşme süreciyle gündeme alınan politikaları eşişsiz ataerki ilişkiler üzerinden geliştirildikleri ve cinsiyet yanlı oldukları için eleştirmişlerdir. Bu çerçevede ise, küresel güney olarak tanımlanan ülkelerde sürdürülen kentsel dönüşüm projeleri çerçevesinde yoksullukla mücadele amaçıyla geliştirilen sosyal hizmetlerin, eşişsiz toplumsal cinsiyet ilişkilerine dayalı varsayımlar üzerinden iki temel yaklaşımı temele aldığı belirtilmektedir. Drolet'e (2010: 212-215) göre Kalkınmada Kadın ile Kadın ve Kalkınma olarak da ele alınan bu iki yaklaşım çerçevesinde, yoksulluğun

etkilerini hafifletmek için kadınların desteklenmesi gerekliliği öne çıkarılmış, kadınların harcamalarını daha çok aile üyelerinin ihtiyaçlarını gözeterek yapıyor olmaları sosyal yardımların ve sosyal hizmetlerin kadınlara yönelmesi gerektiği tartışmalarını beslemiştir. Bu amaçla sunulan yoksulluk destekleri ve sosyal hizmetler ise, genellikle ev içi kaynakların dağılımı ve paylaşımındaki dengeleri/güç ilişkilerini ya da kadınlar üzerinde baskı yaratan geleneksel ve ataerkil yapıları görmezden gelmiştir. Bu çerçevede Chant (2010: 269-270), her iki yaklaşım çerçevesinde, kentsel alandaki yoksullukla mücadele politika ve programlarının yoksul kadınların özel ve kamusal alanla ilişkileri açısından bakım ve annelik kimliğini temele alan muhafazakâr varsayımlara dayandığını söylemektedir.

Benzer şekilde BM HABITAT (2008), giderek artan kentleşmeyi ve kentsel yoksulluk sorununu ‘barınma güvencesi’, ‘iyi kent yönetimi’ kampanyaları üzerinden ele alırken, kentsel dönüşüm projelerinin başlatılması ve sürdürülmesi sürecinde ortaya çıkabilecek risklerin “toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları”yla giderilebileceğini iddia etmektedir. Böylece bir yandan yoksulluğun kadınları çok daha farklı ve yoğun biçimde etkilediği üzerinden kentsel dönüşüm projelerinin başlatılması gerektiği söyleminin altı doldurulmuş, diğer yandan kadınlar için eşitsiz ataerkil ilişkilerle örülen enformel sosyal ağların gelişimi desteklenmiştir. Bu destekler ise, barınma hakkı ihlallerine engel olamamasının ötesinde, kentsel dönüşümün başarısını kadınların geleneksel olarak ailelerinin ve yaşam alanlarının sorumluluğunu almaları gerekliliğine dayandırmış, başarısızlık ise yine kadınlar üzerinden tanımlanmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla, Razavii ve Hassim (2006)’in ‘yeni ataerkil reformlar’ olarak tanımladığı liberal toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları aracılığıyla neoliberal dönemde yoksullar açısından barınma hakkı ihlallerine neden olan kentsel dönüşüm projelerinin sürdürülebilirliği sağlanmaya çalışılmaktadır.

Türkiye açısından da 2000’li yıllarda birçok kent içi yoksul alanda kentsel dönüşüm projeleri TOKİ ve belediye işbirliği ile yürütülmeye başlanmış; bu süreç neoliberal dönemde gündeme gelen ve yerel düzlemde kadın katılımını sağladığı iddia edilen âdem-i merkezileşmeyle birlikte yoksullukla mücadele söylemi üzerinden yürütülmüştür. Bu süreç, sosyal çalışma alanında hızla yükselen muhafazakâr geleneğin uluslararası neoliberal ekonomik ve politik gelişmelerle birlikte güç kazandığı dönemde başlamıştır. Bu konuda Buğra (2005), Türkiye’nin 2000’li yıllarda Avrupa Birliği uyum sürecine girmesiyle, STÖ’lerin Sosyal Avrupa anlayışının temellendiği sosyal haklar ve siyasi sorumluluk çerçevesiyle hiç ilgisi olmayan bir hayırseverlik misyonu üstlenebildiğini belirtmektedir. Bu durum ise, kadınlar açısından baskı yarattığı için feminist sosyal çalışma çerçevesinde eleştirilen ataerkil toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde geliştirilmiş yoksullukla mücadele politikalarının meşru temellerini oluşturmuş görünmektedir. Dolayısıyla kentteki yoksul kadınlar sosyal yardımların esas yararlanıcısı ve yoksulluğun politik yönetiminde başat aktörler olarak görülmekte,

yoksul kadınların sosyal hakları devletle kurdukları ilişkinin klientalist ve paternalist özellikleriyle şekillenmektedir.

Nitekim bugün yoksulluk koşullarıyla dikkat çeken birçok kent merkezinde başlatılan kentsel dönüşüm projesiyle, özellikle kadın ve çocukları olumsuz etkileyen yoksulluk sorunlarıyla mücadele edildiği ve sosyal konut üretildiği iddiasıyla (TOKİ, 2011a; 2011b) karşılaşılmaktadır. Benzer şekilde, kentsel dönüşüm projelerinin başlatıldığı alanlarda sunulan sosyal yardımların başında, gıda, giyecek, eşya, temizlik, ısınma/kömür, kira, sağlık ve eğitim için gerekli harcamalar konusunda destekleyici ayni/nakdi sosyal yardımlar ya da çocuk, yaşlı ve özürlü bireylerin bakımı için kadınlara verilen maddi destekler gelmektedir. SYDV'ler ve belediyelerce sunulan bu sosyal yardımlar aracılığıyla ise, TOKİ ve belediyeler öncülüğünde başlatılan kentsel dönüşüm projeleriyle yoksul kadınların barınma hakkı ve yoksullukla mücadele amacı arasında bağlantı kurulmaktadır. Bu nedenle Türkiye gibi kalkınmakta olan ülkelerde neoliberalizm, zaten var olan güçlü refah sisteminin erimesi biçiminde yaşanmamıştır. Tam tersine bu ülkelerde devlet, refah hizmetlerine ilişkin sorumluluğu başta aile olmak üzere piyasa ve sivil toplum örgütlerine (STÖ) dağıtarak gücünü yeniden inşa etmenin yollarını bulmuştur. Göçmen'e (2014: 92-94) göre bunun ahlaki temellerini, özellikle 1990 sonrasında sayıları giderek artan dini referanslı STÖ'ler ile politika alanına taşınan muhafazakâr değerler oluşturmaktadır. Böylece bir yandan dini referans alan STÖ'ler aracılığıyla daha önce var olmayan refah hizmetlerine ilişkin görel bir gelişme algısı yaratılır ve devletin görevlerine ilişkin maliyet düşürülür. Diğer yandan ise, kamusal bakım, yardımlaşma ve dayanışma ilişkilerine ilişkin dini referanslarla yaratılan enformel ekonomik faydanın ahlaki ve politik temelleri atılmış olur. Dolayısıyla Türkiye gibi refah sistemi yeterince gelişmiş olmayan ülkelerde uygulanan liberal feminist politikalar, eşitsizliklere neden olan geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini dönüştürmese de, kadınların gündelik yaşamında görel bir rahatlama yaratmış ve siyasi iktidarların meşruiyetini sağlamlaştırmıştır.

Bu noktada Fenster (2005: 220-223), eşit sosyal haklar söyleminin kamusal alanı ve kamusal hizmetlerden yararlanmayı ifade edecek şekilde kullanılırken, kadınların kamusal alan kullanımının özel alanı biçimlendiren dini kurallar ve geleneksel toplumsal cinsiyet rolleriyle biçimlendiğini dikkate almadığını vurgulamaktadır. Kemp, Whittaker ve Tracy (1997: 66), hiçbir çevrenin, gündelik yaşamı şekillendiren ve onun tarafından şekillenen daha geniş sosyo-politik düzenlemeler dikkate alınmadan ya da bu çerçevede bireylerin kişisel ve kültürel deneyimleri görmezden gelinerek anlaşılamayacağını söylemiştir. Bu açıdan Massey (1994: 182), kentsel alanda toplumsal cinsiyet politikalarını çalışmanın, kadınların fiziksel ve sosyal coğrafyalarını yeniden hayal etmeyi gerektirdiğini söylemiştir.

Bu açıdan Kemp (2001: 7-30) kent çalışmalarında gündelik yaşamın incelenmesinde sıklıkla kullanılan mekân (place), alan (space) ve sosyo-mekânsallık

(spatiality) gibi kavramların, sosyal çalışmanın çevresi içinde birey-kadın yaklaşımına yeni bir bakış açısı sunarak feminist kent politikasına ilişkin algısını geliştirdiğini vurgulamaktadır. Örneğin De Certeau'nun (1984) "Gündelik Yaşamın Pratiği" isimli kitabında kent yaşamı, insanların belirli mekânlarda tekrarladığı gündelik yaşam etkinlikleri üzerinden kurduğu ilişkilerle 'yabancılaşma' duygusunun üstesinden gelebilmeyi sağlayan alanlar yaratması olarak ele alınmaktadır. Mekânların gündelik kullanımıyla aidiyet, bağlanma duygusu ve sosyal haklar arasında kurduğu ilişki, feminist kuramcılarının De Certeau'nun (1984) çalışmasını dikkate almasında etkili olmuştur. Feminist kuramcılarının üzerinde durduğu bir diğer kent kuramcısı, yurttaşlığı gündelik yaşam üzerinden yeniden tanımlamaya çalışan Lefebvre'dir (1996). Lefebvre (1996) kent hakkı (right to the city) kavramıyla barınma hakkını kentte yaşama hakkıyla ilişkilendirmiş, kentsel alanın kullanımı ve gelişiminde söz sahibi olabilmeyi önemsemiştir.

Gerek De Certeau'nun (1984) gerekse Lefebvre'nin (1996) gündelik yaşam, mekân, alan ve sosyo-mekânsallık ile aidiyet ve yurttaşlık hakları arasında kurduğu bu bağlantı, feminist sosyal çalışmanın kentsel dönüşüm projeleri çerçevesinde gündeme gelen yoksullukla mücadele amacını değerlendirirken toplumsal cinsiyet eşitliği ve barınma hakkı tartışmalarını dikkate alması gerektiğini göstermektedir. Bu açıdan bu çalışma, Türkiye'de kentsel dönüşüm çerçevesinde yoksullukla mücadele açısından sunulan sosyal hizmetlere, 2000'li yıllarda giderek önem kazanan barınma hakkı ve toplumsal cinsiyet eşitliği tartışmaları çerçevesinde bakmak gerektiği iddiası üzerinden hareket etmekte ve bu ilişkileri Ankara-Aktaş mahallesi kentsel dönüşüm projesi özelinde yoksul kadın deneyimleri üzerinden keşfetmeyi amaçlamaktadır. Çünkü feminist sosyal çalışmanın nihai amacı, baskı ister kamusal ister özel alanda kurulan ataerkil ve paternalist ilişkilerden kaynaklansın, kadınların gündelik yaşamındaki tüm baskıcı sosyal ilişki ve yapıları yok etmektir. Bu açıdan feminist sosyal çalışma, yoksul kadınların gündelik yaşamı ile sosyal haklarının geliştirilmesi arasında bağ kurma, neoliberal kentleşme sürecinde ortaya çıkan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine karşı savunuculuk yapma ve politika geliştirme sorumluluğuna sahiptir (Dominelli, 2002: 76).

I. METODOLOJİK ÇERÇEVE

Araştırmada katılımcı bir süreç, yoksullukla mücadele ve güvenlik sağlama amaçları çerçevesinde Aktaş Mahallesi'nde başlatılan kentsel dönüşüm sürecinin 'yoksul kadın'lar tarafından nasıl deneyimlendiğine ilişkin olarak, 2012 Haziran-2013 Mayıs tarihleri arasında feminist etnografiyi temele alarak gerçekleştirilen alan çalışması verilerinden yararlanılmıştır. Ancak bu çalışma kapsamında, Aktaş Mahallesi'nde başlatılan kentsel dönüşüm projesinin yoksul kadınların gündelik yaşamında yarattığı dönüşüm, sadece değişen konut alanının (ev ve çevresi) yoksulluk koşulları ve ataerkil ilişkiler çerçevesinde nasıl

değerlendirildiği üzerinden ele alınmıştır. Çalışma kapsamında deneyimlerine odaklanılan 32 kadının tamamı, sosyal yardım alan ve tapu sahipliği koşulundaki yoksul kadınlardır. Kadınların on yedisi yıkıntı/döküntü evler olarak tanımlandıkları gecekondularında yaşamaya devam etmekte, on dördü ise TOKİ evlerinde yaşamaktadır. Ayrıca TOKİ evlerinden borcunu ödeyemediği için atılan bir yoksul kadının deneyimine de yer verilmiştir. Genel olarak kadın ve iek ilişkisi sıklıkla geleneksel toplumsal cinsiyet ilişkilerine vurgu yapması dolayısıyla eleştirilir ancak bu çalışmada yarattığı ironi açısından, dışlanan, ötekileştirilen ve olumsuz kavramlarla anılan bir grup olarak yoksul kadınları tanımlamak için gerçek isimleri yerine iek isimleri kullanılmıştır. Derinlemesine görüşmelerin ve toplanan gözlem verilerinin analizi, NVİVO nitel araştırma analiz programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulguları, kentsel dönüşüm sürecinde yoksul kadınların yoksulluk içerisinde barınabilmek için ellerinden geleni yaptıklarını ancak hiçbir yerde barınmalarının mümkün olmadığını, barınma hakkı ihlali olarak tanımlanabilecek bu durumun ise sınıfsal ayrışmanın yanı sıra kimi toplumsal cinsiyete dayalı eşişsizliklerle birlikte şekillendiğini göstermektedir.

II. BULGULAR

1. Devlet Yoksullara Ev Satarken Kadınlar İçin Muhafazakâr ve Klientalist Sosyal Yardımlar

6360 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun'un (2012) kabulüyle, neoliberal kentleşme projelerinin gerçekleştirildiği alanlarda yaşayan hak sahipleri ve kiracılara yönelik olarak sunulacak tahliye, kira yardımı, kredi desteği ve diğer sosyal yardımlar daha ayrıntılı olarak tanımlanmıştır (md. 16). Bu süreçte, TOKİ ve belediyeler tarafından yoksul ve dar gelirlilere yönelik olarak geçici konut/kira yardımı ya da kredi desteği gibi olanakların SYDV'ler aracılığıyla sunulacağı da belirtilmektedir. Bu çerçeve de neoliberal kentleşme projeleri üzerinden kent yoksullarıyla geliştirilen bu bağlantının, bir parça farklı refah sistemlerindeki sosyal konut politikalarıyla benzerlikler gösterdiğini söylemek mümkündür.

Ancak 2012 tarihli ve 6360 sayılı Kanunun 7. ve 8. maddelerine dayanılarak aynı yıl hazırlanmış olan 28410 sayılı Dönüşüm Projeleri Özel Hesabı Gelir, Harcama, Kredi ve Kaynak Aktarımı Yönetmeliği'ne bakıldığında, 'yoksul ve dar gelirli' bireylerin daha çok borçlandırılarak sürece dâhil edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Nitekim söz konusu yönetmelik, yoksul veya dar gelirli olarak kabul edilenlere verilecek kredilerin, 1966 tarihli 775 sayılı Gecekondü Kanunu ve 1959 tarihli 7296 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun'da belirtilen usul ve esaslar uyarınca borçlandırma suretiyle verilebileceğini söylemektedir (md. 19). Ayrıca bu çerçeve de sunulan sosyal yardımlardan yararlanmak için gereken yoksul veya dar gelirli olma kriterinin en temelde konut sahibi olmamak olarak değer-

lendirilmesi, sosyal yardımlar olmaksızın yaşamını sürdüremeyecek olan ancak zamanında gecekondularından yararlanarak konut sahibi olmuş yoksulların barınma hakkı açısından ihlallere zemin hazırlamaktadır. Bu durumda, Aktaş Mahallesi gibi özellikle kent içerisindeki yoksul alanlara yönelik kentleşme projeleri kapsamında kalan geniş bir kitlenin, yasanın sağladığı olanaklardan yararlanamadığı görülmektedir. Nitekim görüşülen yoksul kadınların birçoğu, kentsel dönüşüm projesiyle evsiz kalacaklarından korkmakta, bunun ise devlet tarafından sunulmayan sosyal yardım ve hizmetlerle bilinçli olarak amaçlandığını vurgulamaktadır:

Benim borcumu ödesin... Ya da ben ödemem demiyorum gücümün yettiği kadar öderim... Kendi evimde mesela lif örüyorum... Patik örüyorum... komşulara arkadaşlarıma satıyorum.. Kimseye bağımlı olayım demiyorum ama... Benim aidatımı, ödememi düşürsün (...) Yan tarafta attılar mesela bir komşuyu, iptal ettiler, başkası aldı şimdi onu... Ödeyemediler, atıldılar... Usulsüz oldu birçok şey... Bizi bile atarlarmış gibi geliyor (Sıklamen, 7-17 yaş aralığında çocuk sahibi, TOKİ)

Haksızlıktan bezdirdiler zaten insanları, İnsanlarımız bize burayı koymazlar deyip gitti... Zengine pay oldu burası... Senin işin yok burada dediler kısaca bize (...) Yani TOKİ dedik; belediyeye, bankadan daha iyidir gelsin dedik.. Herkes bi güvendi ama öyle olmuyor. Devlet bankası olmuş TOKİ... Ben kredi kartı bile kullanmam ama bu duruma soktular insanları... Sürekli borç borç... Elde olmayınca onu azaltamıyorsun da, giderek borç batağında boğulursun (...) Bi soracaktı bize ne kadar ödeyebilirsin diye... Kafasına göre yaptı bitirdi... Hayır, sormasa da bilebilirdi bence ama bakıyosun hala da rant yapma peşinde. Ev verdim size diyor, tamam ev verdin de, bi sor bakalım evin içinde neler oluyor. Bu insanlar, bu borçla, bu evde yaşayabiliyor mu? Nasıl yaşıyor? Bizim ta dedelerimizden gelen topraklarımıza geldin gözünü diktin. Biz hiçbir şey fark edemedik bile. Bizi zorunlu bıraktılar, yardım yapacağınız dediler, o da yok. Nasıl ödenebilir ki bu borç. Yeme içme borç öde. Yani kimse hakkını da helal etmiyor bakarsan ama hala da bir şey demezler işte, ya bir gün yaparsa diye... (...) Ama görürsün, çok daha kötüye gidecek her şey, bak gör. Çoğunun elinden evleri alınacak, ortada kalacaklar. Bir de borç da çıkarırlar Allah bilir... (Sümbül, 7-17 yaş aralığında çocuk sahibi, TOKİ)

Belediye haksızlık da yaptı yani. Kira yardımı yapmadı mesela. Bazılarına yapmış, bazılarına yapmamış. Enkazlar farklı farklı oldu. Bi de borç çok çıkarıyomuş, arsan çok olsa da kesiyomuş, öyle diyolar (...) Nasıl olucak bilmem ki. Burada TOKİ'ler pahalı, her yere yakın ya, burada pahalı evler olacak TOKİ. Yani bi daireye ben 150 milyar nasıl vereyim. Borçlandırırsa da, nasıl olabilir bilmiyorum. Hadi borçlandırmadı belediye, aynı halde geçtik biz. Yine aynı yoksulluk, geçim derdi orda belki de daha çok. Elektriği suyu, aidatı diyorlar çokmuş. Nasıl ödeyeceklerini şaşırmış geçenler sonuçta. İster

istememez orda daha da zorlanır insan... (Lavanta, 0-6 yaş aralığında çocuk sahibi, Gecekondu)

Evleri küçültüyorlar mesela bu haksızlık. Sonra borç yapacaklar, nasıl ödeyeceğiz. Şimdinin evinde ister istemez geçinebiliyoruz ama TOKİ'nin borcu bize göre değil. Evet ısısı güzel, yakmayabilebiliyormuşsun. Temiz, düzenli ama işte borcu da çok. Zaten ödeyecek olsak niye burada kalalım ki (...) Kirayı da ödeyemem ki, [kira ödemeyeceğimiz bir eve] geçeceksek yıksın ama yoksa yıkmasın yani. Bizi de kollasın devlet, yardım yapsın (...) O kadar bina yaptın bari bu insanlara borç yapmayaydın, yerin dibine sokmayaydın da, yardım edeydin. [Eskiden] çok yardım olurdu buraya, şimdi yardım da kesiliyor (...) Bazılarına kira yardımı yapmışlar diyorlar ama ben bilmem. Yapmadılar bizim komşulara, başkasına da yapmadı diye biliyom ben. Zaten çok borç yaptıklarından haklarını devretti çoğu, gittiler başka yere. (Açelya, torun sahibi, Gecekondu)

Çoğu zaman sosyal yardımları keşfetmek ve onlardan yararlanmak toplumsal cinsiyet rolleri gereği kadınlara düştüğünden, görüşülen birçok yoksul kadın kentsel dönüşüm sürecinin yarattığı evsizlikle ve yoksullaşmayla mücadelelerinde bakım rolleri üzerinden alabilecekleri diğer sosyal yardımlara yönelmişlerdir. Bu sosyal yardımlardan yararlanmak ise, yoksul kadınlar için sosyal yardımlara bağımlı ve muhafazakâr bir kimlik geliştirmelerini gerektirmiştir. Örneğın Gül (+18 yaş, bekâr, TOKİ) gecekonduyken de özürü abisinin bakımını üstlendiğini ancak TOKİ'ye geçişle birlikte borçlarını ödemek için bakım yardımı almaya başladığını, dine referans vererek minnet duygusu üzerinden anlatmıştır:

Gerçekten bu yardım çok iyi yani. Özellikle bayanların yıllar önce aç kalma durumu çoktu. O zaman ailenin eline bakıyosun, onlar verirler mi vermezler mi (...) Yani bunun kadınlara çok büyük bi faydası var yani (...) Abimin tüm bakımını, hepsini ben yapıyorum, tuvaletiymiş, tırnaklarının kesimiymiş, yemesiymiş, banyosuymuş. Hepsini ben yapıyorum (...) Eskiden de yapardım ama şimdi ev borcu da var, ona da çok iyi oluyor. Allah razı olsun devletimizden de, insanlardan da. Allah razı olsun sen abine bakıyorsun diye derler...

Dolayısıyla Türkiye'de sosyal konut politikası, -sosyal hizmetler alanında- diğer uygulamalarla benzer şekilde-, devlet tarafından bir sosyal hak olarak değil, herkesin ev sahibi yapılacağı algısı üzerinden muhafazakâr ve klientalist sosyal yardımlarla desteklenebilir bir alan haline gelmiş görünmektedir. Nitekim yoksul kadınların hem yıkıntı ve döküntü duruma geldiği için "dertli" olarak tanımladıkları gecekonduculara hem de "imkânsız" ancak "rahat" olarak tanımladıkları TOKİ evlerine ilişkin değerlendirmeleri, yoksul kadınların hiçbir yere ait olmadığını, barınma hakkı ihlallerinin tüm diğer sosyal hak ihlalleriyle birlikte deneyimlendiğini göstermektedir. Çünkü bu süreç, muhafazakâr sosyal yardımlar ve bakım rolleri üzerinden kurulan ataerkil pazarlık koşulları içindeki yoksul kadınlar için hem devlete hem de ailedeki erkeklere bağımlılığın artması biçiminde deneyimlenmektedir.

2. Yoksul Kadınlar İçin Evsizlik: ‘Kendim İçin Değil, Çocuklarım İçin Sıcacık Bir Evim Olsun İstemiştim’

Bugün Aktaş Mahallesi’nde yaşayan yoksul kadınlara mahallelerinde başlatılan dönüşümün kendileri için ne anlama geldiğini sorulduğunda, birçoğunun “*medeniyet*”, “*kurtuluş*” ya da “*rantsal dönüşüm*”, “*para yiyen konut*”, “*zengin konutları*” gibi birbiriyle çelişen kavramlar kullandığı görülür. Dolayısıyla ilk bakışta, yıkıntı alanlarındaki dönüşümün yoksul kadınlar için mekânsal, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamlarla şekillendiğini ve kadınların bilincinde bir yarılma yarattığını söylemek mümkündür. Ancak yoksul kadınların bu sözlerle ne demek istediğini tam anlamıyla kavrayabilmek için yaşanan sürecin gündelik yaşam pratiklerindeki etkisini keşfetmek gerekir. Bu çerçevede yoksul kadınların gündelik yaşamlarının büyük bir kısmını geçirdiği ev ve çevresindeki etkinliklerine baktığımızda, bu etkinliklerin ev ve çevresinin niteliğiyle farklı anlam ve biçimler aldığını görürüz. Örneğin Aktaş Mahallesi’nde yoksulluğun ve suç ya da şiddet olaylarının yarattığı güvensizliğin aşırı biçimlerde yaşanması, yoksul kadınların eve ve ev işlerine yüklediği anlamı biçimlendirmiştir. Bu açıdan genel olarak gördüğüm yoksul kadınlar için evin ve evle ilgilenmenin anlamı, evin güvenlik hissi sağlayan -aile üyelerini dışarıdaki suç ve şiddet olaylarından ya da yoksul olmanın getirdiği ayrımcı tutumlardan koruyan- ve beslenmenin sağlandığı bir mekân olarak kurulmasını da içermektedir. Örneğin Krizantem (7-17 yaş aralığında çocuk sahibi, evli, Gecekondu) yıkılacak hale gelmiş olan gecekonduunda yaptığım görüşmede evi çocuklarının eğitim ve beslenme ihtiyaçları ve eşinin dinlenme ihtiyaçları doğrultusunda düzenlediğinden bahsederken bir yandan da “*Korkmam ben, ışığı yakarım, kapımızı kitleriz otururuz. Bazen silah sesleri gelir, kız korkar oğlanlar da korkar. Ama ben korkmam ki onlar da korkmasın*” demiştir. TOKİ’ye yerleşmiş olan kadınlar da işten gelecek oğulları ve eşleri için endişelenirler ve eve geldiklerinde onlara gereken besini ve güvenlik hissini sunan bir ev hazırlamaya çalışırlar. Yani kadınlar çoğu durumda varlıklarını diğer aile üyeleri ve çocukları için inşa etmektedirler. Bununla beraber yıkıntı-harabe evlerin niteliksiz koşulları ile bu alanda suç ve şiddet olaylarından korunmanın daha zor olması, bu alanda yaşayan yoksul kadınlar için yoksullukla mücadelelerindeki rol ve sorumlulukların yükünü arttırmaktadır. Bu durum ise, yoksul kadınların TOKİ evlerini bir yandan “*kurtuluş*”, “*rahatlık*” gibi kavramlarla tanımlamalarına neden olmuştur. Diğer yandan ise, TOKİ evlerine borçlu olarak geçmeleri, yoksullaşmalarına neden olduğundan TOKİ evlerini barınması ‘*imkânsız*’ evler olarak değerlendirmelerine neden olmuştur.

Çünkü yoksul kadınlar, Yasemin’in (7-17 yaş aralığında çocuk sahibi, evli, Gecekondu) ifadesiyle, kentsel dönüşüm gelmeden önceki “*imkânları hep kısıtlı*” olan yaşamlarında “*çok dert*” çekmişlerdir. Bu “*dert*” ekonomik zorluklar içerisinde eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkileri gereği yoksulluğun yükünü sırtlanmalarıyla ilişkilidir. Ev çevresindeki taş ve toprak, akan çatı, duvarlardan giren su ya da duvar sıvanın döküntüsü, zaman zaman teneke ve naylonlarla kaplanmış

çatıdan dökülen böcek ve tozlar, sobanın isisi ve yakacağıın yarattığı toz, bu evlerin sık kirlenmesine ve 'yıkıntı' ya da 'döküntü' evler olarak tanımlanmasına neden olmuştur. Evde elektrik süpürgesi varsa bile tasarruf için nadiren kullanılmakta ya da voltaj sorunu nedeniyle kullanılamamaktadır. Alt yapının yetersizliği nedeniyle suların donması ve sık yaşanan elektrik kesintisi, evlerin hiçbir zaman tam olarak temizlenememesi anlamına gelmektedir. Mutfak, banyo ya da tuvaletin dışarıda olması ve soğuk kış günlerinde donan sular nedeniyle bulaşıkların ev içerisinde biriktirilmesi, tuvaletin temizlenememesi ya da banyo yapılamaması söz konusudur. Bu durum farelerin de ev içerisinde gezinmesi anlamına gelir. Bu evler genellikle ısıtılması zor evler olduğundan banyo içeride olsa da, suların ve banyonun ısıtılarak hazırlanması da oldukça zordur. Zaten yakacak malzeme pahalı ya da zor bulunur olduğundan idareli kullanılmalıdır. Dolayısıyla hem kendilerinin hem de hane üyelerinin temizliği, kadınlar için bir başka yük oluşturur. Kullanılan temizlik malzemeleri, deterjan, sabun ya da şampuanlar ise genellikle ucuza ya da sosyal yardım kuruluşlarından alınmış kalitesiz malzemelerdir. Ancak gerek evin gerekse evdeki diğer üyelerin temizliği kadınların temel sorumluluklarından biri olarak görüldüğünden, kadınlar için görülmesi ve hissedilmesi önemlidir. Bu nedenle yıkıntı-döküntü evlerde yaşamak, kadınlar için evlerin yapısıyla daha da artan "yoksulluğun kokusu"nu hem evlerden hem de bedenlerden çıkartmak için ciddi bir çaba gerektirir.

Bununla beraber yıkıntı-döküntü evlerdeki kadınlar için bu sorumluluklar bu kadarla bitmez. Yardımlardan gelen besin maddelerinin nemden ve farelerden saklanması için ayrı bir çaba harcanır. Evin ısıtılması, aynı zamanda akan çatının tamiri ya da su sızdıran odaların yeniden düzenlenmesini içerir. Sobanın kurulması ve temizlenmesinin yanı sıra yakacak malzemelerin hazır hale getirilmesi, genellikle alan darlığı ve yetersizliğinden tek bir oda içerisinde gerçekleştirilir. Böylece yetersiz olan ya da mevsime göre kullanılamayan odalardan genellikle tek bir odanın çocukların oyun oynadığı ya da ders çalıştığı, misafirin ağırlandığı, yemek yenilen, oturulan ve yatılan mekânlar olarak birçok kez yeniden düzenlenmesini/oluşturulmasını gerekli kılar. Bu evlerde bebek, okula giden çocuk, özürlü ya da yaşlı birinin olması ise, bu kişilerin ev ve çevresinin olumsuz koşullarından zarar görmemesi için kadınların harcadığı çabayı arttırmaktadır. Çünkü sürekli buz tutan kapı önünün ve bahçenin temizlenmesi, çocuk, yaşlı ya da özürlü kişilerin tuvalete götürülmesi, yıkanması ya da hastalıklardan ve sakatlanmalardan korunması kadınların sorumluluğundadır. Genellikle çocuk sayısı fazla olan yoksul kadınlar için çocukların farklı saatlerde okulda olması ve yıkıntı-döküntü evin yarattığı aşırı iş yükü, bu sorumluluklar arasında denge kurmak için daha fazla çabalamasını gerektirir. Evdeki üyelerden herhangi birinin hastalanması ve hastaneye götürülmesi durumunda ise, dar ara sokaklara arabaların girememesi ya da yaşlı ve özürlü bireylerin taşınması için gereken araçların (tekerlekli sandalye gibi) olmaması her şeyi daha da zorlaştırır. Bu ne-

denle kendileri gibi “yoksullar için ulaşılmaz” ya da “imkânsız” olsa da, TOKİ evleri “temiz”, “rahat” ve “sıcak” evler olarak tanımlanır.

Bununla beraber yoksul kadınların TOKİ evlerini tanımlarken vurguladıkları “zenginlere göre olan rahatlık”, yoksul kadınlar tarafından sadece yıkıntı ve harabe haldeki evin yarattığı sıkıntılardan “kurtuluş” anlamında kullanılmamıştır. Yoksul kadınlar için TOKİ evleri içerisinde yer aldıkları ataerkil baskıcı ilişkilerin olmadığı ve kentsel olanaklardan yararlanabildikleri bir yaşam alanı olarak hayal edilmektedir. Kendileri için “imkânsız” olduğunu düşünseler de, TOKİ evlerinde barınmaları durumunda baskıcı ilişkilerin gevşeyebileceğini düşünmektedirler. Bu çerçevede genellikle eşitsiz ataerkil ilişkiler içerisinde en dezavantajlı konumdaki bekâr genç kadınlar, genç anneler ya da boşanmış kadınlar, TOKİ evlerindeki yaşamı özgüvenli, özgür, medeni ve kentle bütünleşmiş bir kadın kimliğiyle birlikte ele almış ve TOKİ evlerine sosyo-kültürel bir anlam yüklemiştir:

“mesela ben gitmek isterim bu parka, diyelim komşular giderken. Çok izin vermezler. Bu kadın kültür merkezi varmış diyorum bi nakış bişey kursuna gitsem. Ama işte mahallemiz kötü sonuçta üç erkek var başımızda. Yani bu mahallenin çocukları da çok pistir yani. Lafını sözünü alır önü gider. Sonra huzurumuz kaçar yani...[tokide olsaydın], O zaman daha bi güzel olurdu yani. Orada daha iyi insanlar var. Yani daha bi yola yakın ne bileyim. Çıksan kapının önü park mesela. O kadarını da [ailemin daha kolay izin vereceğini de] tahmin etmiyorum ama belki [izin] verebilirlerdi.” (Gardenya, +18 yaş, bekâr, Gecekondu)

“O tokilerde belki daha özgür kadınlar. Yani ben görüyorum hep apartmanın önlerinde, parka çocuğunu götüren gelinler bile var. O açıdan yani.” (Sardunya, 7-17 yaş aralığında çocuk sahibi, evli, Gecekondu)

“Yani daha bi insanlar medeni olur diye düşündüm, ama oluyorlar da. Tokiye geçenleri de görüyoruz. Askılılarla da gezen var, istediği zaman dışarı çıkabilen de var. Çocuğunu parka götüren kadınları falan hep görüyoruz. Tabi daha bi kent.” (Hanımeli, 0-6 yaş aralığında çocuk sahibi, evli, gecekondu)

Kısacası yoksul kadınlar için ev ve çevresinin anlamı, yoksulluk koşulları ve baskıcı ataerkil ilişkilerle şekillenmiştir. Bu nedenle kentsel dönüşüm sürecinde barınma hakkı ihlali olarak da ele alınabilecek durumlar, yoksul kadınlar için daha önce enformel yollarla etkilerini azaltabildikleri diğer sosyal hak ihlallerinin daha derinden hissedilmesine neden olmuştur. Özellikle yıkımlar sonrasında TOKİ evlerine geçene kadarki sürecin/kira yaşamının zorlukları, bu süreçte yetersiz kalan sosyal yardım ve hizmetler ve TOKİ evlerine geçtikten sonra borçlanmayla artan yoksulluk, ekonomik sıkıntılar ve borçlarını ödeyemeyen komşularının haklarını devretmesi ya da evlerinden atılması bu ihlallerin derinleşmesinde etkili olmuştur. Kısaca Sıklamen’in (7-17 yaş aralığında çocuk sahibi, evli, TOKİ) ifadesiyle yoksul kadınlar için yıkıntı haldeki evlerin yarattığı “dertlerden kurtuluş, maddiyat sorunlarını” gündeme getirmiştir. Yoksul ka-

dınlar için “*maddiyat sorunları*” olarak tanımlanan bu sorunlar, doğrudan sosyal hakların ihlali olarak ele alınabilir. Birçok yoksul kadın TOKİ evlerine geçişle birlikte yoksullaştıklarından, borçların yükü altında zorlandıklarından, çocuklarının beslenme ve eğitim ihtiyaçlarını karşılayamadıklarından, evden atılma korkusu yaşadıklarından, eşleriyle ve çocuklarıyla ilişkilerinde huzursuzluğun arttığından, psikolojilerinin ve sağlıklarının bozulduğundan bahsetmiştir. Bu noktada da “*yıkılan evleri*”ne ve “*gecekondu*”ya özlemlerini dile getirmişler; “*gecekondu*”yu enformel yollarla da olsa çocuklarına yeterli besini verebildikleri ve ekonomik yeterliliğin kendilerine huzur sağladığı bir ev olarak tanımlamışlardır. Bu konuda yoksul kadınlar, TOKİ’ye geçmesiyle yaşadığı yoksullaşmanın çok boyutluluğunu, sağlık, korunma, eğitim, beslenme gibi alanlardaki olumsuz etkisini vurgulayacak şekilde şöyle anlatmaktadır:

[gecekondu da insanların durumu] daha iyiydi... Yani bir elektrik suyun az gelir... Borcun yoksa... Beyin çalışıyorsa... Çok güzel geçinebilirsin gecekondu da... Ama burda hep zorluk oluyo... Hiç bi bolluğu göremedik daha buraya geçtik... Yani o verdiğin borca keyif yapabilirsin ama sıkışıyon... Daralıyon... Ödemeye çalışıyon... Çok şükür şimdiye kadar da hallettik ama işte her ay böyle içime sıkıntı basar mesela... Ödeyebilcem mi... Ödeyemeyecem mi... Kaç ailenin huzuru da bozulmuştur yani... Geçim derdinden hep... Yani karısıyla kızıyla... Çocuklarının isteklerinden kavgalar da çıkmıştır (...) Şekerim çıktı da... Hastalıklar geldi bana... Ondan da artık çenemi de çok tutamıyom yani... Çek çek çek... Hep bi yere kadar diye geçiyo içimden... Sonra töbe ediyom ama... (Karanfil, torun sahibi, evli, TOKİ)

“Yani çok zorlanıyoruz. Ben ömrümde görmedim, geçenlerde karakola gittim mal beyanında bulundum. Evi ödeyemediğimiz için yani (...) Şu anda bütün insanların 45 milyon aidatı var. Belki de insan bu aidatı çocuğunun haşlığından keserek veriyö... (...) Ben de o gün bi yemek yaparsam başka yemek yapmam, çorba yaparsam yemek yapmam, patates kızarttıysam başka bişey yapmam (...) Bak mesela banyoda lavobonun altına bi leğen koyarım, ordan akan suyu klozete. Mesela çamaşır yıkıcam kovalara doldururum, tuvalete dökerim. O şekil... (...) Ben diyorum ki ben borcumu öderim... 10 senede de öderim... Ödeyeceksek 15 sene yapsın... 700 değil de 400 olarak... Ya da bana bi iş versin... El işi yemek işi olarak yapacağım... Dikiş olur... Evde toka yapımı... Bak ondan da yaptı... 500’e ya ördüm... Ama bulamıyosun ki... En azından 13-14 tane yapardım... Onla en azından ekmeğimi alırım... Geçen bak 30 milyona patik falan sattım... Ben onla baya bi ekmeğimi falan alırım... Yani şey de istemiyorum... Aman aman bir şey de istemiyorum... Ama benim evim elimden almasınlar.. Bitek o...” (ağlıyor) (...) Artık diyorum ya... Ailemden de utantıyorum artık... Destek yardım istemekten (...) Bi de ödeme ödeme borç borç... Ben eşimle hiç kavga etmezdim eşimle... Ama işte tek sorun ödemeler...” (Sıklamen, 7-17 yaş aralığında çocuk sahibi, evli, TOKİ)

Bununla beraber tapu mülkiyetinin genellikle ailedeki erkekler üzerinde ve çok hisseli olması, yoksul kadınların mülkiyet hakları açısından eklenmiş ve her zaman sosyal hakları ihlal edilen bireyler olarak varlıklarını sürdürmelerine neden olmaktadır. Örneğin tapu hissesine sahip akrabalarıyla ve aile üyeleriyle anlaşarak TOKİ evlerine geçebilen ailelerdeki yoksul kadınlar, erkek kardeşleriyle ya da eşinin akrabalarıyla birlikte yaşamaya başlamış; ailedeki yaşlıların, özürlülerin ve çocukların bakımını da üstlenmiştir. Bu koşullardaki yoksul kadınlar bakım rolleri üzerinden barınma hakkı için informel yollarla ataerkil bir pazarlığın içine sürüklenmişlerdir.

Bu çerçevede yıkılan evin ve eski arsa mülkiyetinin kadında olduğu birçok durumda dahi var olan eşitsiz ataerkil mülkiyet ilişkileri nedeniyle, TOKİ evlerine geçişle mülkiyetin yoksul kadınlar aleyhine el değiştirmesi riski söz konusudur. Nitekim gördüğüm birçok yoksul kadın, eskiden mülkiyeti kendi üzerlerine olan yıkıntı ve harabe evlerinin yıkılmasıyla TOKİ borcu bittikten sonra alınacak yeni tapunun kimin üzerine olacağı konusundaki kararı eşlerinin, babalarının ya da aile büyüğü olan erkeklerin vereceğini söylemektedir. Bununla beraber özellikle genç ve bekâr kadınlar, kendilerini birey olarak değil daha çok aileleriyle ortak mülkiyet koşulları içerisinde değerlendirmekte ve bu durumu aile büyüklerine ve ailedeki erkeklere 'güven'le birlikte ele almaktadır. Bu durum içselleştirilmiş eşitsiz ataerkil mülkiyet ilişkileri içerisinde yer alan genç ve bekâr kadınlar için hem 'yaşam boyu mülksüzlük riski'ni ve bağımlılığı hem de kadınların aileye eklemli bireyler olmalarından dolayı karşılaşılabilecekleri diğer sosyal hak ihlallerini görünmez kılmaktadır. Örneğin TOKİ evlerine geçişle borçlarını ödeyebilmek için çalışmaya başlamış ve annesiyle yaşadığı TOKİ evinin tüm geçimini üstlenmiş genç ve bekâr bir kadın olarak Papatya, tapu konusunda "aile büyüklerinin sözü geçer. Borcu bitirelim de abimle de oturur konuşuruz" diyor. Yine genç ve bekâr bir kadın olan Gül, yatalak annesi ve özürlü abisinin bakımı üzerinden aldığı bakım yardımıyla TOKİ evinin borcunu tamamen üstlenmiş durumdadır ve tapunun şu an başka bir şehirde oturan büyük abisi üzerine olacağını "ailesine ve abisine olan güven"i üzerinden şöyle ifade ediyor:

Yani öyle mal abimin benim öyle bir fark yok. Yok yani işte diğer kardeşlerim, Allah korusun onlara bir şey olsa, bana bakmamak gibi hani öyle bir durumları olmaz hani kesinlikle. O da hani bize bıraktı, maddi durumu olmadığı için biz oturuyoruz, biz ödüyoruz.

SONUÇ YERİNE

Aktaş Mahallesi'nde, kentsel dönüşüm projesi, kadınların eskiyen gecekondularının karşısında TOKİ evlerine yüklediği olumlu anlamlar üzerinden yoksullukla mücadele edileceği ve kadınların daha iyi koşullarda yaşamasını sağlayacağı iddiasıyla başlatılmıştır. Bu süreçte, yoksullukla mücadelenin sorumluluğunun

kadınlara verilmesi ve sosyal yardımların daha çok kadınları hedeflemesi ise, yoksullaşan mahalleliler arasında kadınların giderek bakım rollerini ve anneliği temele alan muhafazakâr sosyal yardımlara bağımlılığını arttırmış görünmektedir. Sonuçta, yoksulların daha da yoksullaşmasına ve yerinden edilmesine neden olan bu süreç, kadınların içerisinde yer aldığı eşitsiz ataerkil ilişkilerden kurtulma umuduyla sosyal yardımlar üzerinden devletle kurulan klientalist ilişkilerin gelişmesi biçiminde deneyimlenmiştir. Yoksul kadınlar için içerisinde yer aldıkları eşitsiz ataerkil ilişkiler nedeniyle zaten hak ihlalleriyle şekillenen gündelik yaşam, bu aşamadan sonra kadınların devletle ilişkilerinde yeni ataerkil pazarlık olasılıklarını da gündeme getirmiştir. Ancak yoksul kadınlar için muhafazakâr bir kimlik öngören bu pazarlık süreci, kadınların sosyal haklarını geliştirme yönünde sorgulanması gereken eşitsiz ataerkil ilişkileri görünmez kılmaktadır. Böyle bir durum, yerinden edilen yoksullar için evsizlik riskinin sorumluluğunun kadına yüklenmesine, yeniden yerleşim, yeni yaşam koşullarına uyum ve yerinden edilme sürecinde yoksul kadınların farklı sorunlarla karşılaşmasına neden olmaktadır. Bu açıdan yoksul kadınların anlatımları, bize barınma hakkının diğer sosyal hakların gerçekeştirilmesi amacıyla birlikte ele alınmadığı, kadınların hiçbir yere ait olmama durumunu belirleyen informal hallerini ve baskıcı ataerkil ilişkileri dönüştüremediği sürece gerçekeşemeyeceğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- BM HABITAT (2008) *State of the World's Cities 2008/2009: Harmonious Cities*, Kenya: United Nations Human Settlements (UNCHS).
- Buğra, Ayşe (2005) *Yoksulluk ve Sosyal Haklar*; Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği Danışman Raporu, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politikalar Forumu.
- Chant, Sylvia (ed.) (2010) *The International Handbook of Gender and Poverty: Concepts, Research, Policy*, UK: Edward Elgar Publishing.
- Chant, Sylvia. (2007) *Gender, Cities and Milenium Development Goals in the Global Sought*, Gender Institute New Working Paper Series, London: London School of Economics Publication.
- De Certeau, Michael (1984) *The Practice of Every Day Life*, London: University of California Press (çev: Steven Rendall), (<http://faculty.georgetown.edu/irvinem/theory/DeCerteau-Practice-Excerpts.pdf>).
- Dominelli, Lena (2002) *Feminist Social Work Theory and Practice*, London: Palgrave.
- Drolet, Julie (2010) "Feminist Perspectives in Development: Implications for Women and Microcredit", *Journal of Women and Social Work*, 35(3), 212-223. doi: 10.1177/0886109910375218.

- Fenster, Tovi (2005) "The Right to the Gendered City: Different Formations of Belonging in Everyday Life", *Journal of Gendered Studies*, 14(3), 217-231. doi: 10.1080/09589230500264109.
- Göçmen, İpek (2014) "Religion, Politics and Social Assistance in Turkey: The Rise of Religiously Motivated Associations", *Journal of European Social Policy*, 24(1), 92-103. doi: 10.1177/0958928713511278.
- Gruffydd Jones, Branwen (2012) "'Bankable Slums': The Global Politics of Slum Upgrading", *Third World Quarterly*, 33 (5), 769-789. doi: 10.1080/01436597.2012.679027.
- Harvey, David (2007) "Neoliberalism as Creative Destruction", *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 610 (21), 21-44. doi: 10.1177/0002716206296780.
- Karataş, Kasım, İbrahim Cılga, Sadık Güneş, Aslihan Han, Ahmet Rasim Kalaycı, Sermin Turhan, Nesrin Türkaslan ve Semra Yurtkuran (2002) "Göç ve Kentsel Yaşama Uyum Sorunları", İrfan Çayboylu (der.) *2001 Yılı Aile Raporu* içinde, Ankara: TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Kemp, Susan P. (2001) "Environment Through a Gendered Lens: From Person-in-Environment to Woman-in-Environment", *Affilia*, 16 (7), 7-30. doi: 10.1177/08861090122094118.
- 362 | Kemp, Susan P., James K. Whittaker ve Elizabeth M. Tracy (1997) *Person-environment Practice: The Social Ecology of Interpersonal Helping*, New York: Aldine de Gruyter.
- Kern, Leslie (2010) "Selling the 'Scary City': Gendering Freedom, Fear and Condominium Development in The Neoliberal City", *Social & Cultural Geography*, 11 (3), 209-230. Doi: 10.1080/14649361003637174.
- Lefebvre, Henry (1996) "The Right to the City", E. Kofman and E. Lebas (der.) *Writings on Cities* içinde, London: Blackwell.
- Massey, Doreen (1994) *Space, Place and Gender*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Phillips, A. (2001) "Feminism and Liberalism Revisited: Has Martha Nussbaum Got It Right?", *Constellations*, 8 (2), 249-66. doi: 10.1111/1467-8675.00229.
- Rabenhorsst, Carol S. ve Anjali Bean (2011) *Gender and Property Rights: A Critical Issue in Urban Economic Development*, Washington: The International Housing Coalition and the Urban Institute Report, (<http://www.urban.org/uploadedpdf/412387-gender-and-property-rights.pdf>).
- Razavi, Shahra (2009) "Introduction", Shahra Razavi (der.) *The Gendered Impacts of Liberalisation: Towards 'Embedded Liberalism'?* içinde, Geneva: United Nations Research Institute for Social Development.
- Razavi, Shahra ve Shireen Hassim (2006) *Gender and Social Policy in a Global Context Uncovering the Gendered Structure of 'the Social'*, New York: Palgrave Macmillan.

- Taher, Tahsina ve Ibrahim Arefeen (2014) “Transformation of Slum and Squatter Settlements: A Way of Sustainable Living in Context of 21st Century Cities”. *American Journal of Civil Engineering and Architecture*, 2 (2), 70-76. doi: 10.12691/ajcea-2-2-3.
- TOKİ (2011a) *Geleceğin Türkiye’sini İnşa Ediyoruz: TOKİ Kurum Profili 2010-2011*, Ankara: T.C. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı.
- TOKİ (2011b) *500 Bin Konut: Geleceğin Türkiye’sini İnşa Ediyoruz*, Ankara: T.C. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı.
- Uzunçarşılıoğlu-Baysal, Cihan, (2010) İstanbul’u Küresel Kent Yapma Aracı Olarak Kentsel Dönüşüm ve Ardındaki Konut İhlalleri: Ayazma(n)’dan Bezirganbahçe’ye Tutunamayanlar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Vale, Lawrence J. ve Yonah Freemark (2012) “From Public Housing to Public-Private Housing”, *Journal of the American Planning Association*, 78(4), 379-402, doi: 10.1080/01944363.2012.737985.
- 775 sayılı Gecekondu Kanunu (1966).
- 7296 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun (1959).
- 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun (2012).
- 28410 sayılı Dönüşüm Projeleri Özel Hesabı Gelir, Harcama, Kredi ve Kaynak Aktarımı Yönetmeliği (2012).